

stanského) boha výšín a (marxistického) boha budúcnosti — to je jediný bůh, ktorého môžeme naďalej v duchu a pravde velebiť“ (tamže, str. 22—23).

Rovnako pozorne skúma autor aj súčasné snahy kresťanstva po otvorení a čestnom dialógu, snahu cirkvi oslabiť jeho závislosť od ideológie a inštitúcií vládnúcich tried.

Uvedomění základního u marxistu — to je názov III. kapitoly Garaudyho práce. V nej zo spomenutého aspektu rozoberá marxizmus od jeho genézy až po súčasnosť. Snaží sa ukázať, čo je dočasné a prekonané, čo treba oddeliť od podstatného. Je to dogmatizmus, voluntarizmus a marxistický fatalizmus, vyplývajúci z veľmi povrchného chápaného determinizmu. Je to ďalej aj zjednodušené chápanie náboženstva výlučne ako ópia, na základe ktorého sa často formovalo jednoznačné negovanie náboženstva. K tomu však prispieval i konzervatívny, antirevolučný alebo antikomunistický postoj cirkvi.

Myšlienky, ktoré rozvádza autor v tejto časti, iste najviac upútajú pozornosť čitateľa. Celá jeho koncepcia dialógu bude iste predmetom diskusie, analýzy a štúdia.

Garaudy si je vedomý toho, že v radoch marxistov je veľa rezervovanosti voči novému postoju k náboženstvu; ale práve tak vie, že najväčšie prekážky dialógu stavajú cirkevné kruhy, že veľa predstaviteľov cirkvi má nepriateľský postoj voči marxizmu a socializmu, že väčšina biskupov a kardinálov (Ottaviani, Spellman, Wyszyn-

sky a ďalší) nepochopila humanistický charakter socialistických revolúcií a socialistickej spoločnosti.

Vieme však, že jednoduchý veriaci už dávno dialóg v uvedenej polohe uskutočňuje, hlavne v socialistických krajinách, a to napriek uvedeným regresívnym snahám cirkvi. Vieme tiež, že aj veľa cirkevných predstaviteľov sa oň usiluje alebo sa na ňom zúčastňuje. Posledná encyklika pápeža *O pokroku národov* je slubným krokom vpred, no jeho nedávna návšteva v Portugalsku je zase vážnym varovaním, aby sme nepodľahli ilúziám.

Autor ďalej zdôrazňuje, že ani v najmenšom nejde o snahu po splynutí marxizmu s náboženstvom, ale o vzájomné pochopenie, o vzájomné otvorené a čestné rozhovory bez predsudkov a demagógie, o spoluprácu pre blaho človeka. Zdôrazňuje tiež, že v nijakom prípade nie sú opodstatnené obavy, že by zo strany marxistov šlo iba o akýsi taktický manéver na oklamanie veriacich, o využitie náboženstva a cirkvi pre realizáciu socialistickej revolúcie.

Garaudyho príspevok sa netýka len dialógu medzi marxistami a kresťanmi, ale má širšiu platnosť, inšpiruje k ďalším úvahám o poslaní a funkcii ideológií, o chápaní a výklade všetkých problémov dnešného človeka. Nabáda k intenzívnej snahe o dešifrovanie a správne pochopenie všetkých ideových prúdov dneška, v záujme šťastného vývoja človeka v budúcnosti.

František Kubovič

EMPIRIZMUS V BAYEROVEJ PEDAGOGIKE

Kniha F. Karšaja *Stúpenci J. A. Komenského v politických a školských dejinách Prešova* (Bratislava 1965) rieši pedagogickú a nie filozofickú problematiku — chce byť „skromným príspevkom ku komeniologickému bádaniu u nás“ (7) — a referát o nej nepatrí na stránky tohto časopisu.

Treba sa tu však o nej aspoň zmieniť, lebo kreslí pedagogický profil význačnej postavy z dejín slovenskej filozofie, Jána Bayera, popredného filozofa prešovskej školy zo 17. storočia, v ktorého pedagogike sa odrazila jeho filozofická orientácia. Bayer je známy ako horlivý propa-

gátor Baconovej induktívnej metódy u nás, a to v dobách, keď tu ešte vcelku vládla aristotelovsko-scholastická deduktívna metóda myslenia a „bádania“. Bayer propagoval aj Baconov empirizmus, zásadu vychádzať pri skúmaní vecí z ich pozorovania a z experimentovania s nimi, čo induktívna metóda logicky predpokladá, lebo buduje na poznatkoch takto získaných — zovšeobecňuje ich.

Viaceri historici našej filozofie poukázali na tento Bayerov empirizmus, najdôkladnejšie St. Felber v práci *Ján Bayer, slovenský baconista XVII. storočia* (Bratislava 1953). No málo sa vedelo o tom, že ovplyvnil aj jeho pedagogické názory, pretože boli sotva známe. Karšaiova práca vyplňa túto medzeru, a to rozborom Bayerovho návrhu na reorganizáciu prešovského lýcea, o ktorom Karšai predpokladá, že pochádza asi z r. 1664. Jeho rukopis je v bardejovskom historickom archíve. Pri tomto rozbere Karšai zisťuje, že „gnozeologický základ svojej filozofie Bayer prenáša i do pedagogiky“ (68).

Bayer plánoval zriadenie sedemtriedneho lýcea, „ktoré nám v mnohom pripomína Komenského návrh sedemtriednej školy pansofickej — vševednej z Blatného Potoka“ (57). No ako autor hneď dodáva, „Bayer pristúpil k spracovaniu svojho návrhu samostatne, pravda, nie bez vplyvu iných prameňov — najmä Komenského“ (57). Komenský bol totiž popri Baconovi ďalšou Bayerovou autoritou, z ktorej čerpal, nie však už tak šťastne volenou ako Bacon. Komenský stál síce tiež pod Baconovým vplyvom, jeho pedagogický realizmus a v ňom snaha o názornosť vo výučbe majú v Baconovi silný prameň, takže po tejto stránke Bayer nevybočil z baconovského rámca, avšak Komenského prílišný teologizmus, jeho snaha zladit' vedu s bibliou — lebo biblia sa vraj nemýli, a preto jej pravdivá veda nemôže proti-rečiť — ktorých názorov sa chytil aj Bayer, pôsobil na tohto mysliteľa dosť retardačne, ako sa to prejavilo najmä v jeho diele *Ostium vel atrium naturae* (Košice

1662). Z Karšaiovho rozboru však vyplýva, že Bayer bol v návrhu reorganizácie prešovského lýcea vcelku pokrokovejší ako Komenský vo svojom návrhu, ktoré Karšai porovnáva, že Bayer mal viac zmyslu pre potreby reálneho občianskeho života a že koniec koncov viac laicizuje ako Komenský. Odpútava sa tu teda od Komenského viac než v *Ostiu* a predbieha ho.

Tak podľa autora „kým Komenský neprekračuje rámec teológie v matematike, a v tejto triede mu vskutku slúži matematika číročisto stredovekým spôsobom na vysvetľovanie matematických úkonov, aplikovaných na biblické texty, zatiaľ Bayer typicky renesančným štýlom necháva uplatňovať sa matematické disciplíny rýdzo racionálnym spôsobom pre potreby života. Aj v šírke študijných predmetov ide Bayer oveľa ďalej“ (59). Kým Komenský vo svojej šiestej triede robí náplňou vyučovania histórie náuku o náboženských obradoch, Bayer je reálnejší, navrhuje vyučovať všeobecné dejiny, cirkevné dejiny, uhorské, grécke a rímske dejiny. Komenský žiada síce vyzdobit' svoju teologickú triedu obrazmi kvôli názornejšiemu vyučovaniu, no na týchto obrazoch mali byť „emblémy, vzaté ze svätých písem“ (60), kým Bayer chcel mať nových evanjelických kňazov „erudovaných už v duchu novovekých prírodných vied“ (60). Atď.

Odhliadnuc od toho, že Bayerov návrh na reorganizáciu lýcea neprešiel a zostal len na papieri, treba konštatovať, že ako v iných súvislostiach (propagáciou empirizmu, induktívnej metódy, baconovským bojom proti idolom v poznávaní, snahou dať vedu do služieb zlepšovania praktického života atď.), tak aj po tejto stránke signalizoval ďalší vývoj myslenia u nás. Jezuiti trnavskej a košickej univerzity odporúčali v 18. storočí názornosť vo vyučovaní, hoci sa ináč pedagogikou nezapodievali, lebo nepatrila do systému aristotelovských filozofických disciplín, ktorých sa ešte pridŕžovali. Zato však naši osvietení koncom 18. a začiatkom 19. storočia

už vo veľkej miere a systematicky zdôrazňovali potrebu empirického postupu vo výučbe. Osvietenstvo vo všeobecnosti totiž nadviazalo z veľkej časti na Baconove snahy, na jeho zdôrazňovanie praktického poslania vedy, jeho boj proti idolom, ktorý sa tu rozrástol na boj proti poverám a najmä predsudkom atď., takže naše osvietenstvo, ktoré tiež rozvíjalo tieto tendencie európskeho osvietenstva, malo v Bayerovi ako propagátorovi Bacona svojho logického i historického predchodcu a nadväzovalo na neho, hoci možno aj nevedomky. Naši osvietení totiž Bayera sotva spomínajú. Avšak ich pedagogické heslá rezonujú s jeho zásadami. Tak „Tešedík zdôrazňuje potrebu »aurea praxis«,“ Petényi vyzdvihuje Baco-

novu „Non fingendum aut cogitandum est, sed inveniendum quid natura ferat vel faciat...“ Laurentzy chce uprednostniť pri vyučovaní svedectvo zraku pred sluchom, citujúc Horatia:

„Slabší dojem u nás budí, čo sluchom len do mysle vniká, než čo sa predkladá neklamným očiam“, atď., atď.¹

Karšaiovu knihu musí teda uvítať aj historik slovenskej filozofie. Nájde v nej aj množstvo faktografického materiálu, svedčiaceho o autorovej dôkladnej znalosti prameňov, a tiež veľmi poučného.

Teodor Münz

¹ T. Münz, *Filozofia slovenského osvietenstva*, Bratislava 1961, 54—55.

OPRAVA:

V príspevku Jozefa Cibulku *Rehabilitovať Marxe*, uverejnenom v 4. čísle *Filozofie*, je tlačová chyba, ktorá čiastočne mení zmysel textu. V poslednom odstavci na str. 375 má príslušná veta správne znieť: „Sám postulát bezpredpokladovosti, vetyčený Descartesem a Husserlem, byl možný jen při nekritickém předpokladu, že sebejistota vlastní existence je závaznou normou filosofické jistoty“. Súčasne poznamenávame, že tento príspevok bol napísaný k stému výročiu vyjdenia 1. zväzku *Kapitálu*.

R.